

SREČKO KOSOVEL: PREVODI POEZIJ V ITALIJANSKI JEZIK

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.3.2025.7](https://doi.org/10.18690/um.3.2025.7)

ISBN
978-961-299-058-9

MOJCA KOMPARA LUKANČIČ^{1,2}

¹ Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
mojca.kompara@um.si

² Univerza v Mariboru, Fakulteta za turizem, Brežice, Slovenija
mojca.kompara@um.si

Ob 100. obletnici smrti pesnika Srečka Kosovela v prispevku orišemo poezijo v prevodu, omenimo pa tudi pesnikov pogled na prevajanje, saj je bil tudi sam prevajalec, s sicer skromnejšim opusom, vendar z izjemnim čutom za jezik. Osredinimo se na Kosovelovo pronicljivost in podrobneje pregledamo prevode njegovih del v italijanski jezik. V prispevku predstavimo nabor prevedenih Kosovelovih del in omenimo prevajalce, ki so dela prevajali. Posebej se osredinimo na prevajalko Jolko Milič, ki je pesnika največkrat prevedla, ter analiziramo prevode štirih Kosovelovih pesmi, in sicer *Včerjja*, *Nocoj smo*, *Integrali* in *Kraška vas*, ki so izšli v letih 1972 in 2011. V prispevku pretresemo prevajalske rešitve ter opozorimo na odstopanja in spremembe v prevodu, ki jih podrobneje predstavimo. Bistvenega odstopanja med prevodi iz let 1972 in 2011 ne opazimo; morda je prevod iz leta 2011 bolj natančen, popravljene so anomalije, tiskarske napake, mestoma je bolj dovršen.

Ključne besede:
Srečko Kosovel,
poezija,
italijansščina,
prevodi,
slovenščina

1 Uvod

Ko razmišljamo o Kosovelu in prevajanju, bi sprva pomislili na vsa njegova dela, ki so bila vsaj do začetka leta 2024 prevedena v kar 20 jezikov. A kot trdi Rode (1984), slavist, rusist, bolgarist in prevajalec, ki je služboval na celjski gimnaziji in je znan tudi po klasifikaciji krajšav iz leta 1974 (Rode), Kosovel ni bil zgolj preveden, ampak je tudi sam prevajal. Čeprav njegov prevajalski opus ni bil obširen, ker tak tudi ni mogel biti, saj je živel “preveč intenzivno”, posvečen ustvarjanju lastnih del ni imel časa za zahtevno in počasno prevajalsko obrt (Rode, 1984). Je pa o prevajanju razmišljal (Rode, 1984), in sicer v smislu kritike prevoda, pomena izvirnika, kakovosti prevoda in duhovne enotnosti jezika, barve in sloga, ki morajo pri prevodu tvoriti isto harmonijo kakor pri originalu, ter nenazadnje tudi o nujnosti in vsebini prevoda. Kosovela je prevajanje spremljalo skozi celotno življenje in ustvarjanje, o čemer pričajo prevodi in dejstvo, da je o prevajanju razmišljal vse do svoje smrti. Kot še dodaja Rode (1984), težko rečemo, kaj vse je prevedel. Ni namreč natančno znano, katere Tolstojeve pravljice je prevedel leta 1921, je pa svoje prevode omenjal v pismih Vlasti Sterletovi, Ivu Groharju, Francetu Pacheinerju. Fanci Obidovi je napisal, da prevaja “neke francoske pesmi” in potožil, da mu ne gredo “bogve kaj od rok” ter da ga to jezi. Za Kosovela je bilo prevajanje “posebna oblika ustvarjanja”, pravi, da se prevode ocenjuje po merilih, ki so različna od izvirnih del. Kosovel je cenil prevajanje, zdelo se mu je pomembno in resno je pristopal do prevajalskih problemov ter s tem pokazal svojo pronicljivost (Rode, 1984). V smislu Kosovela in prevajanja Jan (2000, 2001) pravi, da je pesnik dosegel zanimiv sprejem pri Italijanih. Sprva se je zanimanje zanj čutilo na ožjem krajevnem območju, in sicer omejeno na tržaško in goriško okolje, nato pa se je uveljavil tudi v preostali Italiji, saj so ga “nekateri vidni italijanski ustvarjalci sprejeli v svoje duhovno obzorje” (Jan, 2001, str. 24).

2 Kosovelova pronicljivost po Janu

V svojih delih, ki jih je objavil v letih 2000 in 2001, se Jan pokloni Kosovelu in oriše njegovo pronicljivost. Pove tudi, da se interes za Kosovela ni kazal z njegovo povezanostjo s Trstom in kraškimi zaledjem, ter doda, da so Kosovela v tržaškem prostoru sprti pozabljali, navkljub njegovim delom. Jan (2001) podrobneje preveri, kako je bil Kosovel sprejet v sosednji Italiji, in ugotovi, da je prve prevode Kosovelove poezije objavil Luigi Salvini v letih 1936 in 1951 v antologijah slovenske poezije ter leta 1938 v izboru jugoslovanske poezije. Bruno Meriggi tudi upošteva

Kosovela, in sicer v dveh različicah dela *Storia della letteratura slovena con un profilo della letteratura serbo-lusaziana*. V drugi različici tako najdemo nekaj primerov za ilustracijo, in sicer 3., 4. in 5. kitico *Borov*, prva dva verza *Moje pesmi*, prve štiri verze *Predsmrtnice* ter zadnjih šest verzov tretje pesmi iz cikla *Rdeči atom*. Jan (2001) dodaja, da je Salvinijska antologija *Sempreverde e rosmarino* zadnja, ki upošteva Kosovela, in sicer ga omeni šele Pirjevec v delu *Introduzione alla storia culturale e politica slovena nell'900*, a gre za čas, ko se je pesnik že uveljavil tako v italijanskem kot tudi širšem mednarodnem prostoru. Jan (2001) pove, da je bilo treba italijansko publiko ponovno prepričati o Kosovelovi pesniški kakovosti, saj so ga vmes pozabili. Pesnikov prodor je omogočila tudi tržaška revija *Umana*, ki je bila zelo odmevna med tržaškimi intelektualci in se je osredinjala na slovensko problematiko, kar je bila svojevrstna redkost pri ostalih revijah, je pa bilo mogoče začutiti nihanje zanimanja za slovensko kulturo. Jan (2001) dodaja, da se je podobno zgodilo tudi pri drugih revijah, npr. *Studi Goriziani*.

Pri uveljavljanju Kosovela je izstopalo dejstvo, da je najprej izšel prevod *Ekstaze smrti*, in sicer v francoščini, zanimanje v Franciji, ki ga štejemo kot referenco "velikega sveta" (Jan, 2001, str. 27) pa je leto pozneje privedlo do tega, da je sledil izbor njegove lirike, ki sta jo v italijanski jezik prevedla Filiberto Benedetič in Silvia Miniussi. Jan (2001) oriše nadaljnje izdaje, in sicer Alynovo *Anthologie de la poésie slovène* (1962) ter leta 1964 izbor prevodov Kosovelove poezije. Prav francoski vpliv je urednico revije *Umana* prepričal o kakovosti kraškega pesnika. Revija je zato pokazala naklonjenost do objave prevodov Kosovelove poezije, čeprav gre tu omeniti tudi prizadevanja prevajalke Jolke Milič, ki je poleg Kosovela poskušala uveljavljati tudi druge slovenske lirike in s tem uveljavljati slovensko kulturo. Miličeva je bila dejavna, veliko je prevajala, leta 1971 ob izdaji knjižnega prevoda Kosovela, in sicer *Poesie di velluto e Integrali*, je bil objavljen tudi izbor enajstih Kosovelovih pesmi (Jan, 2001).

Zanimanje za Kosovela je preraslo v prizadevanje za izdajo knjižnega prevoda Kosovelove poezije, tudi s strani pesnikovih sorodnikov (Jan, 2001). Založba *Asterisco* je denimo objavila knjižico s prevodi Kosovelovih pesmi, sledila je izdaja *Poesie di velluto e Integrali*. Leta 1971 je slovenski klub PEN pomagal pri izdaji, in sicer v okviru piranskega srečanja slovenskih in italijanskih pisateljev. Jan (2001) doda, da je v prvem natisu mrgolelo napak, ki sicer niso bile opažene med udeleženci, je pa leto pozneje izšel popravljen natis, ki je bil še dvakrat natisnjen. Sledilo je še več prevodov Kosovelovih del, in sicer bibliografska grafična mapa, Kosovelovo izbrano delo v prevodu Gina Brazzodura, ter dve priložnostni miniatutki. Leta 2000

so izšli štirje samostojni knjižni prevodi Kosovelovih pesmi za otroke *Deček in sonce*, in sicer tudi v italijanščini. Jan (2001) še pove, da je izbor več kot dvestotih Kosovelovih pesmi izdala Občina Sežana, in sicer leta 2000 ob odprtju prenovljene Kosovelove domačije v Tomaju. Jan (2001) omeni, da se je Kosovelova poezija pojavljala tudi na različnih italijanskih literarnih večerih, npr. Leta 1998 ob predstavitvi tržaške revije *Trieste – Arte e cultura*. Takrat je Cristina Vilardo spregovorila o Kosovelovi poeziji in poznavanju slednje med italijanskimi bralci, dogodku je sledil literarni večer, ki ga je pripravil Edoardo Canzian in vanj vključil Kosovelovo poezijo. Gre vsekakor za prireditve s skupnim imenovalcem, in sicer prizadevanjem, da se Kosovel uveljavi kot nepogrešljiv del tržaške kulture, ki bi bila bistveno okrnjena brez ustvarjalnega doprinosa slovenske manjšine (Jan, 2001).

Jan (2001) se pokloni prevodu Kosovelove lirike *Poesie di velluto e Integrali*, gre za 76 pesmi, ki so urejene v treh razdelkih. To je razpon njegovega ustvarjanja, in sicer “od impresionističnih poezij do avantgardnih konstrukcij, od kraških motivov do socialnih obtožb in radikalizacije bivanjskih vprašanj” (Jan, 2001, str. 32). Slovenska kritika je potrdila izbor in kakovost prevodov ter jih označila za primerne, čeprav je Arnaldo Bressan zapisal, da Kosovelove *Poesie di velluto e Integrali* iz leta 1972 v Trstu pozna malokdo, v preostali Italiji pa nihče. Jan (2001) pove, da obstajajo italijanske recenzije dela; o slednjem so pisali tudi *Umana, Il Meridiano di Trieste* in tržaški *Il Piccolo*. O Srečku so govorili s samimi presežki. Sicer so se prizadevanja za uveljavljanje njegovega prvega samostojnega knjižnega prevoda pojavljala počasi, kot pravi Jan (2001), je splet okoliščin pripeljal do tega, da so v *Umani* objavili Kosovelovo poezijo neposredno ob izidu knjižnega prevoda, kar je pomenilo prvovrsten kulturni dogodek. Čez 20 let je rimska literarna revija *La Scrittura* objavila prevode petih Kosovelovih pesmi izpod peresa Roberta Dedenara. Pojavnost Kosovela je mogoče zaznati tudi v okviru italijanskih simpozijev. Alojz Rebula je upošteval njegovo dožemanje svetovne krize ob pojavu fašizma, npr. v *Ekstazi smrti*, poudaril je tudi pesnikovo “odprtost do skrivnostnega, do Boga in Kristusa” (Jan, 2001, str. 33). Jan (2001) še pove, da so interpretacije Kosovela neprekinjeno izhajale v italijanščini, in sicer od sedemdesetih let, od izdaje Meriggijeve predstavitve jugoslovanskih književnosti *Le letterature della Jugoslavia*, ki opozarja predvsem na pesnikovo socialno komponento, kar oriše s prevodi odlomkov iz štirih pesmi. Kosovelu so se poklonili številni, denimo Alojz Rebula v eseju *Srečko Kosovel “minatore del mistero”*, ki poudari pesnikovo odprtost v etično razsežnost absolutnega pred metafizično razsežnostjo. Poklonila se mu je tudi Marija Pirjevec ter o Kosovelu objavila slovenske in italijanske študije, v katerih se je osredinila na italijansko percepcijo pesnika ter

ugotavljala pesnikovo težo pri uveljavljenih italijanskih literatih. Kosovela je prikazala kot enega največjih slovenskih pesnikov, ki nosi pomembno sporočilo tudi za italijanskega bralca (Jan, 2001).

Tudi Marij Čuk se je v lokalni reviji *Il Territorio* poklonil Kosovelu, upoštevala sta ga tudi Tullio Reggente in Elvio Guagnini; pesnik se je tako začel uveljavljati v italijanskem prostoru. Vzporednice med tržaškimi italijansko pisocimi avtorji in Kosovelom je leta 1991 risal tudi Renzo Cigoj. O Kosovelu sta pisala tudi Boris Pahor in Miran Košuta. Vzporedno s slovenskimi so se pričele pojavljati tudi interpretacije italijanskih avtorjev, kjer lahko omenimo Arnalda Bressana, ki v italijanski različici svoje knjige *Pustolovščina besede* objavi obsežen esej o pesniku. Omeniti velja tudi interpretacije in prevode Gina Brazzodura, ki je bil intimno povezan s Kosovelovo poezijo. Brazzoduro je do izteka življenja v celoti prevedel Kosovelov opus, opremil ga je tudi s komentarji in spremno besedo, kljub temu je na nekaterih mestih še vedno mogoče najti spodrseljaje, pretežno semantične narave. Prav zaradi prevajalskih spodrseljajev je bil tarča kritik tržaške *Mladike*. Brazzodurovo delo *Srečko Kosovel, Fra il nulla e l'infinito* zajema prevode 130 Kosovelovih pesmi, in sicer gre za impresionistična in ekspresionistična dela, katerim naj bi sledile konstruktivistične poezije; rokopis je namreč oddal leto dni pred svojo smrtjo, a se je založba znašla v tako hudi krizi, da je njena dejavnost zamrla. Kosovel ni ostal neopazen pri nekaterih tržaških intelektualcih – Claudio Magris in Angelo Ara sta se v drugi izdaji eseja *Trieste, un'identità di frontiera* poklonila Kosovelu in ga postavila ob bok najuglednejših tržaških ustvarjalcev. Kosovelovo liriko sta označila kot poezijo najvišje vrste. Kosovelu se je poklonil tudi eminentni tržaški ustvarjalec Ferruccio Fölkel, ki je imel po materini strani deda Slovenca. Kosovela je obravnaval v delu *Trieste, provincia imperiale*, ki je izšlo v soavtorstvu s Carolusom L. Cergolyjem. Kosovela najdemo tudi v pesniški zbirki *Il satellite di Giove* tržaškega pesnika slovenskega porekla, Renza Cigoja. Kosovelova lirika je naredila globok vtis na tržaškega pesnika Claudia Grisanovicha in na skladatelja Fabia Niederja. Susanna Tamaro, italijanska pisateljica tržaškega porekla, v obsežnem intervjuju navaja Kosovela med svojimi najljubšimi “evropskimi literarnimi očeti” (Jan, 2001).

Jan (2001) pove, da se je Kosovel z vrsto različnih prizadevanj uveljavil na narodnostno mešanem območju kot kakovosten pesnik. Dodaja, da ta prizadevanja odpirajo pogled v tržaške razmere, kjer se za svoj obstoj in kulturno identiteto bori slovenska narodna manjšina. V pomoč je bila njegova odmevnost pesništva v Franciji, čeprav dolgo ni segel prek ozkih lokalnih meja. Kosovela upošteva tudi

nekateri uveljavljeni italijanski ustvarjalci in celo javnost v osrednji Italiji mu je nekajkrat namenila pozornost v dnevnikih z največjo naklado. Jan (2001, str. 41) pove, da je za usodo Kosovela odločilno, “da se prizadevanja za njegovo uveljavitev niso končala po prvih uspehih in da se še vedno nadaljujejo”.

3 Poezija v prevodu

Nedvomno je prevajanje poezije drugačno prevajanje, predvsem ko želimo misli pesnika prenesti, prebesediti, ubesediti v tujem jeziku. Razmišljati velja celo v smislu, da daje prevajanje poezije največji poudarek ustvarjanju nove, samostojne pesmi, in kot trdi Newmark (2000), utegne biti popolnoma verodostojen prevod tarča prenekatero kritike. Rižnar (2013 po Grosman, 1997) prevajanje pesmi vidi kot “prepripovedovanje”, Grosman (1989) pa opozarja na pomen ohranjanja pomenskih odtenkov, izvernih razmerij med besedami. Newmark (2000) omenja razdor vezi med pomenom in zvenom, ki se zgodi pri prehodu v drug jezik. Tudi Novak (2011, str. 7) pove, da se pri poeziji “vsa vprašanja prevajanja ... zaostrijo” in nadaljuje z mislijo, da “v poeziji zven besede pomeni in pomen zveni” (Novak, 2005, str. 6), ter nadaljuje z mislimi o razdoru vezi med pomenom in zvenom. Rižnar (2013) se dotakne poznanih in tipičnih izjav o prevajanju ter pove, da se slednje pri slovenskih prevajalcih ne razlikujejo od ostalih svetovnih pogledov. Kocjančič (1998) pojasni, da je mogoče poezijo v vsej svoji polnosti brati le v izvirniku in se zavzema za prepesnjevanja. Slednje sledi pomenskim strukturam izvirnika in skuša poustvariti ritmični vidik na drugi ravni jezika. Arko (1993) govori o nepredvidljivosti književne umetnine in se osredinja predvsem na pesmi. Razloži, da dobrega prevajalca odlikujejo izkušnje, njegova razgledanost in prizadevnost, dar za jezik, najtrši oreh pa predstavlja besedna igra, kjer si prevajalec pomaga z občutkom in lahko žrtvuje kako besedo. Berger (1998) omenja neprevedljivost moderne lirike, kar se stopnjuje z njeno jezikovno abnormalnostjo, in vidi nalogo prevajanja v nadomeščanju izgubljenega in dopolnjevanju manjkajočega (Rižnar, 2013). Tudi Bernik (2005, str. 33) pravi, da prevod ne more biti enakovreden izvirniku in posledično “nikoli ni istoveten z avtorjevim umetniškim delom”, prevedljivost lirike je nerazdružljivo povezana s samim bistvom lirike kot literarne zvrsti.

Vsekakor pa so prevodi poezije še kako pomembni. Kot pravi Rižnar (2013), ki si sposodi besede Modra (1993), se vrednost nacionalne literature meri tudi po številu prevodov v tuje jezike. Bernik (2005, str. 33) dodaja, da “brez prevodov literarnih del sploh ne bi bilo mogoče kulturno sporazumevanje med narodi”. Moder (1993)

pove, da smo po letu 1945 Slovenci prevajali svetovno poezijo iz več kot 23 jezikov (Bajt, 1993). Rižnar (2013) dodaja, da je po Bajtovi statistiki med letoma 1946 in 1992 izšlo skoraj 400 izvodov knjig poezije, vključno s ponatisi. Pri izdaji prevodne poezije omenja štiri spodbude, ki so ključne za izdajo, in sicer gre za prevajalca, ki pozna jezik ter se intenzivno ukvarja s pesnikom in njegovim delom; sledi primeren prostor, in sicer zbirka in založnik, ki bo prevod objavil; sledi še ustrezen trenutek za predstavitev pesnika, kjer je treba omeniti nagrade, obletnice rojstva in smrti, ter kot zadnje tudi študijsko potrebo po prevodu pesniškega dela.

Rižnar (2013) pove, da sodi prevajanje poezije k literarnemu prevajanju, in omeni neplodnost teoretičnih razprav pri prevajanju poezije, tudi zato, ker se pesniški jezik najbolj odmika od običajnega, kar seveda povzroča dodatne preglavice predvsem prevajalcem. Dodaja še (Rižnar, 2013), da imamo prevajalce pesnikov in pesnike, ki so prevajalci, kar pomeni, da so tudi pisci poezije pogosto sami prevajalci slednje. Pojasni še, da prevajalec, ki ni pesnik, ob prevajanju poezije postane pesnik, in se poigra še z mislijo, da dober pesnik ni nujno tudi dober prevajalec ter da prevedene pesmi bolje odsevajo prevajalčev slog od pesnikovega. Rižnar (2013) še dodaja, da prevajalci v pesmi prevečkrat posebej poudarijo kak posamezni element in s tem okrnjeno besedilo kot celoto. Prevajanje kot tako širi izrazne možnosti našega jezika (Rižnar, 2013), zato je skladno s tem treba omogočiti prevode, ki učinkujejo podobno kot izvirniki. Dvojezično poezijo Rižnar (2013) vidi kot zaželeno in optimalno obliko objavljanja pesniških prevodov. Prevajati bi morali tako, da skušamo besedilo najprej razumeti v njegovi drugačnosti, in si teh izkušenj ne smemo prisvajati, saj je pesniškost neobvladljiv dogodek. Dodaja še, da prevajanje ne sodi v kategorijo grešnosti in omogoča mnogo prevodov, ki sledijo namenu, receptorju ipd. Pomembno je tudi vedeti, kaj uporabnik pričakuje od poezije. Prevod je produkcija smisla v ciljnem jeziku in če ne bi bilo med jeziki jezikovnih in kulturnih razlik, prevajanja sploh ne bi potrebovali (Rižnar, 2013).

4 Pregled prevodov Kosovelovih del v italijanskem jeziku in oris prevajalcev

Do pregleda prevodov Kosovelovih del v italijanskem jeziku smo dostopali na dva načina, in sicer prek knjižničnega portala *Cobiss* ter prek spletne strani *Javne agencije za knjigo RS*. Prek portala *Cobiss* smo dostopali z vnosom v napredni iskalnik, in sicer imena avtorja, tj. Srečka Kosovela, pri čemer smo se omejili na jezik, tj. italijanščino. Pridobili smo 46 zadetkov, po potrditvi filtra poezije pa 14 (glej preglednico 1). Po

pregledu Kosovelovih prevedenih del na spletni strani *Javne agencije za knjigo RS* smo pridobili podatek, da je bilo v italijanski jezik prevedenih osem njegovih del (glej preglednico 2). Iz nabora izsledkov iz obeh baz v preglednicah 1 in 2 povzamemo prevedena dela in se osredinimo na prevajalce, ki so prevajali Kosovela.

Preglednica 1: Pregled Kosovelovih del s portala *Cobiss*

Avtor	Naslov	Prevod	Prevajalec/-ka	Leto
Kosovel, Srečko	Poesie e Integrali / Srečko Kosovel	Poesie di velluto e Integrali	Jolka Milič	med 1972 in 1974
Kosovel, Srečko		Fra il nulla e l'infinito / Srečko Kosovel ; raccolta di liriche scelte e tradotte da Gino Brazzoduro	Gino Brazzoduro	1989
Kosovel, Srečko	Deček in sonce	Il ragazzino e il sole	Michele Obit	1999
Kosovel, Srečko		Quel Carso felice	Michele Obit	cop. 2017/2020
Kosovel, Srečko		Tra Carso e caos : pre/sentimenti	Darja Betocchi	2014, 2014, 2016
Kosovel, Srečko		Kons	Jolka Milič	2002
Kosovel, Srečko		Kons 2	Jolka Milič	2003
Kosovel, Srečko		Kras = Carso = Karst	Luciano Morandini, Marino Vertovec, Marko Kravos	1979
Kosovel, Srečko		Poesie e Integrali	Jolka Milič	1976
Kosovel, Srečko	Ves svet je kakor : pesmi, integrali	Tutto il mondo è come : poesie, integrali	Jolka Milič	2000
Kosovel, Srečko	Ostri ritmi	Ostri ritmi = Aspri ritmi	Jolka Milič	2011
Kosovel, Srečko Spacal, Lojze		Kras = Carso = Karst	Luciano Morandini	1980
Kosovel, Srečko		Poesie di veluto e Integrali	Jolka Milič Pavle Merku	1972
Kosovel, Srečko		Il mio canto = Moja pesem	Jolka Milič	2002

Kot je razvidno iz preglednice 1, je Kosovela največkrat prevedla prevajalka Jolka Milič, in sicer med letoma 1972 in 1974 delo *Poesie di velluto e Integrali*, s Pavlom Merkujem tudi leta 1972 delo *Poesie di velluto e Integrali*, leta 1976 *Poesie e Integrali*, leta 2000 *Tutto il mondo è come: poesie, integrali*, leta 2002 *Kons* in *Il mio canto = Moja pesem*, leta 2003 *Kons 3*, leta 2011 *Ostri ritmi = Aspri ritmi*. Sledil je Michele Obit, ki je leta

1999 prevedel *Il ragazzino e il sole*, leta 2017 in nato s ponatisom 2020 *Quel Carso Felice*. Leta 1979 Luciano Morandini, Marino Vertovec in Marko Kravos prevedejo *Kras = Carso = Karst*, ter leto za tem, tj. 1980, delo ponovno prevede Morandini. Leta 1989 delo *Fra il nulla e l'infinito* prevede Gino Brazzoduro. Darja Betocchi leta 2014 in nato 2016 prevede delo *Tra Carso e caos : pre/sentimenti*.

Preglednica 2: Pregled Kosovelovih del s spletne strani Javne agencije za knjigo RS

Avtor	Naslov	Prevod	Prevajalec/-ka	Leto
Kosovel, Srečko	Poesie e Integrali / Srečko Kosovel	Poesie di velluto e Integrali	Jolka Milič	med 1972 in 1974
Kosovel, Srečko		Fra il nulla e l'infinito / Srečko Kosovel ; raccolta di liriche scelte e tradotte da Gino Brazzoduro	Gino Brazzoduro	1989
Kosovel, Srečko	Deček in sonce	Il ragazzino e il sole	Michele Obit	1999
Kosovel, Srečko		Quel Carso felice	Michele Obit	cop. 2017/2020
Kosovel, Srečko		Tra Carso e caos : pre/sentimenti	Darja Betocchi	2014, 2014, 2016
Kosovel, Srečko		Kons 2	Jolka Milič	2003
Kosovel, Srečko		Poesie e Integrali	Jolka Milič	1976
Kosovel, Srečko	Ostri ritmi	Ostri ritmi = Aspri ritmi	Jolka Milič	2011

V nadaljevanju se osredinimo na prevajalce Kosovela, saj so tudi slednji poskrbeli, da so njegova dela še kako živa. Iz zgornjega nabora je razvidno, da je največ Kosovelovih del prevedla Jolka Milič, zato se bomo najprej poklonili njej in nato ostalim prevajalcem.

Jolka Milič

Prevajalka, publicistka in tudi pesnica Jolka Milič, po rodu kraševka, se je v svojem življenju veliko angažirala s prevajanjem in promoviranjem Kosovela. Po njeni zaslugi danes beremo številna Kosovelova dela v italijanskem jeziku. Miličeva se je rodila v Sežani leta 1926, leta 1947 je zaključila učiteljske študije v Gorici, kratek čas je delala kot bančna uslužbenka, nato pa se je v celoti posvetila prevajalski obrti in se na svoji poklicni poti uveljavila kot izvrstna prevajalka; odmevne so bile predvsem

njene kritike. Leta 2005 ji je Društvo slovenskih književnih prevajalcev podelilo *Lavrinovo diplomo* za življenjsko delo na področju posredovanja slovenske književnosti drugim narodom. Republika Italija ji je leta 2006 podelila red zvezde nacionalne solidarnosti za prevodni opus in življenjsko delo. Leta 2013 je prejela nagrado *Ženskega odbora Slovenskega centra PEN*. Miličeva se je uveljavila kot prevajalka in polemična publicistka, v slovenščino je prevajala špansko, francosko in italijansko poezijo, slovensko poezijo pa je prevajala v italijanščino. Prevajala ni samo Kosovela, ampak tudi Kocbeka, Udoviča, Kosmača, Zlobca, Šalamuna, Kravosa itn. (Obrazi slovenskih pokrajin, n. d.). Jolko sem imela priložnost tudi sama spoznati; z nekaj besedami jo lahko opišem kot močno, radoživno, radovedno gospo s smislom za humor.

Gino Brazzoduro

Italijanski pesnik in esejist Gino Brazzoduro se je rodil leta 1925. Razvil je izvirne poglede na eksistenco in miselnost ljudi, ki živijo ob meji. Kot navaja Slovenska bibliografija, je slednji pri obravnavi slovenskih leposlovnih del v italijanščini izhajal prav iz obmejnih ljudi. Njegov opus zajema prevode, komentarje in objave obsežnega izbora Kosovelove poezije v italijanskem jeziku (Slovenska biografija, n. d.).

Michele Obit

Pesnik in prevajalec Michele Obit se je rodil leta 1966 v Nemčiji v italijansko-slovenski družini. Danes živi v Videmski pokrajini in je odgovorni urednik dvojezične revije *Novi Matajur* ter kustos poezije uglednega mednarodnega umetniškega srečanja *Stazione di Topolo/Postaja Topolove/Postaja Topolo* in gonilo projekta *Koderjana*. Med letoma 2002 in 2015 je bil predsednik *Kulturnega društva Ivan Trinko*. Obit je izdal več pesniških zbirk, tudi v slovenščini, ter prevajal v italijanščino ugledne slovenske pesnike in pisatelje, tudi Kosovela (*Litterae Slovenicae*, n. d.).

Darja Betocchi

Prevajalka in profesorica italijanske književnosti na slovenskem liceju, Darja Betocchi, se je rodila leta 1965 v Trstu v dvojezični družini, vnukinja italijanskega pesnika Carla Betocchija in tigrovca Teodora (Dorče) Sardoča. Betocchijeva je v italijanščino prevedla številne ugledne slovenske avtorje, in sicer poleg Kosovela še

Jasiha, Šalamuna, Kravosa, Kovačiča, Jančarja itn. V intervjuju iz leta 2019 (Bukla, n. d.) pove, da se je odnos Italijanov do Slovencev v zadnjih 30 letih precej izboljšal, kar je vidno tudi iz vse večjega zanimanja za slovensko književnost v Furlaniji – Julijski krajini. Pove še, da sta zelo znana Boris Pahor in Srečko Kosovel. Betocchijeva je leta 2019 prejela *Lavrinovo diplomo*, in sicer priznanje za pomemben prispevek na področju posredovanja slovenske književnosti v druge jezike (Primorski dnevnik, 2019).

Luciano Morandini

Pesnik, urednik, esejist in prevajalec Luciano Morandini se je rodil leta 1928. Uvrščajo ga med antologijske sodobne italijanske avtorje in med najuglednejša pesniška imena v Italiji. Njegov opus šteje več kot 10 pesniških zbirk, izdal je tudi štiri prozne knjige in kulturniško kroniko svojega časa, *Promemoria friulano* (1998), ter napisal številne radijske igre in kulturno esejistiko. Poleg knjižnih zbirk je urejal revijo *Diverse lingue* ter sodeloval pri prevajanju slovenske poezije, in sicer Kosovela v bibliografski izdaji *Kras-Carso-Karst* (1979) (Dnevi poezije in vina, n. d.).

Marino Vertovec

Prevajalec in profesor Marino Vertovec se je rodil leta 1939 v Vidmu, kjer je obiskoval osnovno šolo in gimnazijo, politične vede je študiral v Trstu. Kot profesor angleškega in francoskega jezika je poučeval na italijanskih osnovnih in srednjih šolah, bil je tudi član *Slovenskega raziskovalnega inštituta* v Trstu ter urednik odbora listov *Novi Matajur* in *Dom*. Prevajal je slovenski, italijanski in furlanski jezik, v vse smeri, ter tudi iz francoščine, angleščine in srbohrvaščine v italijanski jezik. Poleg Kosovela je prevajal tudi Kravosa, Zlobca, Destovnik - Kajuha in mnoge druge (Slovenska biografija, n. d.).

Marko Kravos

Pesnik, publicist, kulturni delavec in prevajalec Marko Kravos se je rodil leta 1943 v kraju Montecalvo ter se po vojni preselil v Trst. Po zaključeni osnovni šoli in gimnaziji je študiral slavistiko v Ljubljani, diplomiral je leta 1970 z nalogo *Družbeno angažirana pesem Srečka Kosovela* (Slovenska biografija, n. d.). Po študiju se je vrnil v Trst in postal urednik pri *Založništvu tržaškega tiska*, nato docent za slovenski jezik in književnost na Univerzi v Trstu. Kravos prevaja iz italijanščine, hrvaščine, španščine

in iz narečne poezije v Italiji, in sicer slovenskih, rezijanskih in beneških avtorjev ter tudi italijanskih. Kravosov opus je preveden v 20 jezikov, največ v italijanščino, hrvaščino, makedonščino, nemščino, angleščino, francoščino, srbsščino. Leta 1981 je prejel nagrado Prešernovega sklada, leta 2000 pa italijansko nacionalno nagrado za pesništvo *Astrolabio d'oro* v Pizi (Društvo slovenskih pisateljev, n. d.).

Pavle Merku

Skladatelj, etnomuzikolog, slavist in etimolog Pavle Merku se je rodil v Trstu leta 1927. Leta 1950 je zaključil študij slavistike v Ljubljani, doktoriral je na rimski univerzi leta 1960. Služboval je kot srednješolski profesor in programski urednik Radia Trst. Po lingvistični plati je raziskoval dialektalne in druge posebnosti, njegove razprave so vzbudile pozornost med slovenskimi etnologi in lingvisti (SAZU, n. d. in Slovenska biografija, n. d.).

5 Primerjava prevodov

V nadaljevanju sledi pregled nekaterih Kosovelovih pesmi, in sicer smo se osredinili na izvorne Kosovelove pesmi ter na prevode slednjih v italijanskem jeziku – gre za prevode Jolke Milič, prevajalke, ki je Kosovela največkrat prevedla. Osredinili smo se na dve pesniški zbirki, v dveh različnih obdobjih, in sicer na zbirko iz leta 1972, *Poesie di velluto e Integrali*, ter novejšo zbirko iz leta 2011, tj. *Ostri ritmi*, *Aspri ritmi*. Prav slednja je zasnovana tako, da ima bralec na eni strani vpogled v izvorno besedilo in prevod. Gre za domiseln način prikaza poezije, ki kar kliče po kontrastivni analizi Kosovelovih del. Zbirki sta bili zbrani tudi zato, ker se glede na nastanek umeščata v časovno široko razmejen jezikovni okvir v razponu skoraj 40 let, v katerem pričakujemo spremembe jezika kot žive tvorbe naše družbe. Ker je v pesniški zbirki *Ostri ritmi*, *Aspri ritmi* bralcu na voljo tako izvorna poezija kot tudi prevod slednje, smo izvorna dela zbrali iz te zbirke, prevode pa smo črpali, poleg iz že omenjene zbirke, še iz zbirke *Poesie di velluto e Integrali*. Analizirali smo štiri Kosovelove pesmi: *Integrali*, *Kraška vas*, *Nocaj smo* in *Večerja*. V nadaljevanju (glej preglednico 3) sledi prikaz pesmi v izvorniku in prevodu v italijanski jezik, in sicer iz let 1972 ter 2011.

Preglednica 3: Pregled Kosovelovih pesmi v izvirniku in prevodu v italijanski jezik

Izvorno delo	Prevod (2011)	Prevod (1972)
<p>Večerja</p> <p>Skleda krompirja v oblici; kadi se; še mala molitev, potem pa se vzame in je. In molk. In okoli družina. Na steni je veliki molek, spomin na očeta. In fant vzame jopo in gre na vas. Ostali molijo, Kras. -</p>	<p>Cena</p> <p>Una scodella di patate lesse fumanti; una piccola preghiera, infine si comincia a mangiare. E silenzio. Intorno la famiglia. Sulla parete c'è un grande rosario a ricordo del padre. Il giovane prende la giacca e va in paese. Gli altri pregano. Carso. -</p>	<p>Cena</p> <p>Una scodella di patate lesse fumanti; una piccole preghiera, infine si comincia a mangiare. Silenzio. Intorno la famiglia. Sulla parete c'è un grande rosario a ricordo del padre. Il giovane prende la giacca e va in paese. Gli altri pregano. Carso. -</p>
<p>Nocoj smo</p> <p>Nocoj smo poslušali burjo in prav nič nismo spali; tiho o vsem čudnem in strašnem smo se pomenkovali.</p> <p>Kako mora biti na morju, kadar tonejo brodovi, in kako so strašni in mrzli in grozni morski valovi.</p> <p>Nocoj smo poslušali burjo in prav nič, prav nič nismo spali; mislili smo, kako bi lepo bilo splavati kar z burjo preko obali.</p> <p>Mrzlo jutro je zableščalo, (o bog ve kje so že bile ladje) mi pa smo šli na vrt, pobrali pod hruškami, jablani rdeče sadje.</p>	<p>Stanotte</p> <p>Stanotte ascoltavamo la bora e non abbiamo dormito niente; di cose strane e paurose parlavamo sottovoce.</p> <p>Come ci si sente in mare al naufragar dei navigli, e quanto freddi e tremendi siano i flutti marini.</p> <p>Stanotte ascoltavamo la bora e non abbiamo dormito per niente; sognavamo di poter salpare con la bora e raggiungere altre rive.</p> <p>Il freddo mattino cominciò a risplendere, (chissà dove erano ormai le navi) noi invece siamo andati nell'orto a cogliere sotto i peri, i meli frutti vermigli.</p>	<p>Stanotte</p> <p>Stanotte ascoltavamo la bora e non abbiamo dormito niente; di cose strane e paurose parlavamo sottovoce.</p> <p>Come ci si sente in mare al naufragar dei navigli, e quanto freddi e tremendi siano i flutti marini.</p> <p>Stanotte ascoltavamo la bora e non abbiamo dormito per niente; sognavamo di poter salpare con la bora e raggiungere altre rive.</p> <p>Il freddo mattino cominciò a risplendere, /chissà dove erano ormai le navi/ noi invece siamo andati nell'orto a [cogliere sotto i peschi, i meli frutti vermigli.</p>
<p>Integrali</p> <p>Rotacijski večer. Drevje ob zeleni vodi. Rotacija duha. Moj duh je rdeč.</p> <p>Ljubim svojo bolešt. Delam iz bolešt. Še več, še več: iz dna zavesti.</p>	<p>Integrali</p> <p>Sera rotativa. Alberi in riva all'acqua verde. Rotazione dello spirito. Il mio spirito è rosso.</p> <p>Amo la mia pena. Lavoro spinto dalla pena. Di più, di più: profondamente cosciente.</p>	<p>Integrali</p> <p>Sera rotativa. Alberi in riva all'acqua verde. Rotazione dello spirito. Il mio spirito è rosso.</p> <p>Amo la mia pena. Lavoro spinto dalla pena. di più, di più: profondamente cosciente.</p>

Izvirno delo	Prevod (2011)	Prevod (1972)
<p>Iz dna zavesti, da je vse zaman. Verižniki plešejo kankan.</p>	<p>Profondamente cosciente che tutto è vano. Gli speculatori ballano il cancan.</p>	<p>Profondamente cosciente che tutto è vano. Gli speculatori ballano il cancan.</p>
<p>Kraška vas</p> <p>I</p> <p>Sam čez vas.</p> <p>V temah tulijo latniki — burja prepleza zidovje, v okno udari: »Kdo?«</p> <p>Okno razsveti temò.</p> <p>In na koncu vasi bor završi — vztrepetaj, ko me spozna ...</p> <p>II</p> <p>Strme strehe v temini spe; slamnate, kamnate, mrke vse, z nizkimi čeli.</p> <p>Na prsih so ljudje roke razpeli.</p> <p>Kako? Zakaj? »Umri ali pojdi nazaj!«</p> <p>III</p> <p>Borovo morje šumi temno — jadran bije v obal v temò, burja buta v okno mrtvò.</p> <p>Noč je nad kraško vasjo.</p> <p>Kdo obupuje? Kdo vzdihuje, da ga prekolnem v srcu tem bolnem?</p> <p>Kdo?</p>	<p>Villaggio del Carso</p> <p>I</p> <p>Solo per il villaggio.</p> <p>Nel buio ululano le pergole — la bora scala i muri, batte a una finestra: "Chi?"</p> <p>La finestra rischiarà le tenebre.</p> <p>Il fondo al villaggio un pino stormisce — sussulta riconoscendomi ...</p> <p>II</p> <p>I tetti scoscesi nell'ombra dormono; di paglia e pietra, tetri, a fronte bassa.</p> <p>La gente ha incrociato le mani sul petto.</p> <p>Come? Perché? "Muori, e torna indietro!"</p> <p>III</p> <p>Un mare di pini rugge sinistro — l'Adriatico martella le coste, il buio, la bora sbatte violenta una finestra morta.</p> <p>Sul villaggio incombe la notte.</p> <p>Chi si dispera? Chi si lamenta, che io lo maledica nel mio cuore malato?</p> <p>Chi?</p>	<p>Villaggio del Carso</p> <p>I</p> <p>Solo per il villaggio.</p> <p>Nel buio ululano le pergole — la bora scala i muri, batte a una finestra: "Chi?"</p> <p>La finestra rischiarà le tenebre.</p> <p>Il fondo al villaggio un pino stormisce — sussulta riconoscendomi.</p> <p>II</p> <p>I tetti scoscesi nell'ombra dormono; di paglia e ardesia, tetri, a fronte bassa.</p> <p>La gente ha incrociato le mani sul petto.</p> <p>Come? Perché? "Muori, e torna indietro!"</p> <p>III</p> <p>Un mare di pini rugge sinistro — l'Adriatico martella le coste, il buio, la bora sbatte violenta una finestra morta.</p> <p>Sul villaggio incombe la notte.</p> <p>Chi si dispera? Chi si lamenta, che io lo maledica nel mio cuore malato?</p> <p>Chi?</p>

6 Podrobnejši pregled izbranih del in diskusija

V nadaljevanju podrobneje pregledamo nekaj izbranih del, ki smo jih izbrali naključno. Za celovito razumevanje Kosovelovih pesmi se želimo zahvaliti izr. prof. dr. Darji Pavlič, ki nam je pomagala razložiti in razumeti Kosovelove misli. Namen pregleda je prikazati jezikovne spremembe oz. odstopanja med slovenskim izvirnikom in italijanskim prevodom, in sicer v prevodih iz let 1972 in 2011, ter opozoriti na prevajalske rešitve in pretrse. Analizirali smo pesem *Večerja* (glej preglednico 4).

Preglednica 4: Pregled Kosovelove pesmi *Večerja* v izvirniku in prevodu v italijanski jezik

Izvirno delo	Prevod (2011)	Prevod (1972)
Večerja	Cena	Cena
Skleda krompirja v oblici; kadi se; še mala molitev, potem pa se vzame in je. In molk.	Una scodella di patate lesse fumanti; una piccola preghiera, infine si comincia a mangiare. E silenzio.	Una scodella di patate lesse fumanti; una piccole preghiera, infine si comincia a mangiare. Silenzio.
In okoli družina.	Intorno la famiglia.	Intorno la famiglia.
Na steni je veliki molek, spomin na očeta.	Sulla parete c'è un grande rosario a ricordo del padre.	Sulla parete c'è un grande rosario a ricordo del padre.
In fant vzame jopo in gre na vas.	Il giovane prende la giacca e va in paese.	Il giovane prende la giacca e va in paese.
Ostali molijo,	Gli altri pregano.	Gli altri pregano.
Kras. -	Carso. -	Carso. -

Italijanska prevoda pesmi iz let 1972 in 2011 sta skoraj identična, spremembo najdemo le pri verzu "In molk.", kjer se je Miličeva v prevodu iz leta 2011 odločila za "E silenzio.", leta 1972 pa "Silenzio.". V *Večerji* Kosovel dvakrat uporabi veznik "in", in sicer "In molk.", "In okoli družina.". Gre za retorično figuro (Pavlič, 2024, zasebna komunikacija). V prevodu iz leta 2011 se Miličeva odloči za rabo veznika, in sicer "E silenzio.", ki pa ga ne najdemo pri verzu "Intorno la famiglia.". V prevodu iz leta 1972 Miličeva veznika ne uporabi. "In molk." prevede brez veznika, in sicer "Silenzio.", tudi verz "In okoli družina." prevede brez veznika, in sicer "Intorno la famiglia." Raba veznika "in" sledi v slovenskem izvirniku: "In fant vzame jopo", "in gre na vas.". V italijanskih prevod iz let 1972 in 2011 pa se veznik ne ohrani na začetku verza, in sicer "Il giovane prende la giacca", se pa ohrani v drugem verzu, "e va in paese", slednje pri obeh prevodih. V italijanskem prevodu iz leta 1972 opazimo še drobno odstopanje – gre verjetno za tipkarsko napako, in sicer "fumanti;

una piccole preghiera,” pri katerem bi moral biti pridevnik “piccole” zapisan v ednini, tako kot v prevodu iz leta 2011, in sicer “piccola”.

V pesmi izpostavimo še rabo samostalnika “jopa”, ki se pojavi v verzu “In fant vzame jopo”. Miličeva tako v prevodu iz leta 1972 kot v tistem iz leta 2011 prevede “Il giovane prende la giacca”. V Franu (2024) pri pomenu “jopa” najdemo razlago, da gre za “pleteno vrhnje oblačilo, ki pokriva zgornji del telesa in se spredaj zapenja, zlasti večje”; tudi dr. Pavlič se strinja, da gre za debelejšo pleteno majico (Pavlič, 2024, zasebna komunikacija). Miličeva “jopo” prevede s samostalnikom “giacca”, ki je v italijanskem enojezičnem slovarju Treccani (2024) razložena kot “moško ali žensko oblačilo, običajno iz blaga, pa tudi iz usnja, pletene volne ipd., ki pokriva zgornji del telesa do pod pasom, [...] nepremočljivo ali iz poliestrske tkanine, pogosto s kapuco, zadrgo, za športno uporabo.” ter spominja na prevod “jakna”. Šlenc (2006) v Velikem slovensko-italijanskem slovarju “jopo” prevede kot “giubbetto, giacchetta”, “jopico” pa kot “golf, golfino”, v Velikem italijansko-slovenskem slovarju (Šlenc, 1997) pa samostalnik “giacca” prevede kot “suknjič”. Sprašujemo se, zakaj se je Miličeva odločila prevesti “jopo” z ustreznico “giacca”, saj gre v splošni pomenski zavesti prej za debelo pleteno majico kot za jakno.

Diskusija

Kot že povedano, bistvenega jezikovnega odstopanja pri prevodih pesmi *Večerja*, in sicer pri prevodih iz 1972 in 2011, ne opazimo, saj sta prevoda skoraj enaka. Ob prebiranju teh prevodov pa vendarle čutimo neko razliko, morda bi utegnili trditi, da je prevod iz leta 2011 nekoliko bolj dovršen. Če odmislimo tiskarsko nepravilnost “piccole preghiera”, utegnemo to opaziti pri dodajanju veznika “in” v pomenu “E silenzio”, ki močneje izrazi izvirnik “In molk.”. O konkretnjših jezikovnih razlikah med prevodoma ne moremo govoriti. Ob primerjavi izvirnika in prevoda lahko ugotovimo, da prevajalka ni uporabila retorične figure pri prevodu “Intorno la famiglia” (In okoli družina.) ali “Il giovane prende la giacca” (In fant vzame jopo.), jo je pa pri prevodu “E silenzio” (In molk.) iz leta 2011. Izpostavimo še prevod “jopa” z “giacca”, ki bi ga utegnili prebesediti v “maglione” in se tako približati izvirniku (gl. Pavlič).

Preglednica 5: Pregled Kosovelove pesmi *Nocoj smo* v izvirniku in prevodu v italijanski jezik

Izvirno delo	Prevod (2011)	Prevod (1972)
Nocoj smo	Stanotte	Stanotte
Nocoj smo poslušali burjo in prav nič nismo spali; tiho o vsem čudnem in strašnem smo se pomenkovali.	Stanotte ascoltavamo la bora e non abbiamo dormito niente; di cose strane e paurose parlavamo sottovoce.	Stanotte ascoltavamo la bora e non abbiamo dormito niente; di cose strane e paurose parlavamo sottovoce.
Kako mora biti na morju, kadar tonejo brodovi, in kako so strašni in mrzli in grozni morski valovi.	Come ci si sente in mare al naufragar dei navigli, e quanto freddi e tremendi siano i flutti marini.	Come ci si sente in mare al naufragar dei navigli, e quanto freddi e tremendi siano i flutti marini.
Nocoj smo poslušali burjo in prav nič, prav nič nismo spali; mislili smo, kako bi lepo bilo splavati kar z burjo preko obali.	Stanotte ascoltavamo la bora e non abbiamo dormito per niente; sognavamo di poter salpare con la bora e raggiungere altre rive.	Stanotte ascoltavamo la bora e non abbiamo dormito per niente; sognavamo di poter salpare con la bora e raggiungere altre rive.
Mrzlo jutro je zableščalo, (o bog ve kje so že bile ladje) mi pa smo šli na vrt, pobrali pod hruškami, jablani rdeče sadje.	Il freddo mattino cominciò a risplendere, (chissà dove erano ormai le navi) noi invece siamo andati nell'orto a cogliere sotto i peri, i meli frutti vermigli.	Il freddo mattino cominciò a risplendere, /chissà dove erano ormai le navi/ noi invece siamo andati nell'orto a [cogliere sotto i peschi, i meli frutti vermigli.

Italijanska prevoda pesmi *Nocoj smo* iz let 1972 in 2011 sta skoraj identična. Nekaj odklonov med obema prevodoma najdemo pri določenih verzih, in sicer v prevodu iz leta 1972 “sotto i peschi, i meli frutti vermigli.” in v prevodu iz leta 2011 “sotto il peri, i meli frutti vermigli.”, pri čemer opazimo, da gre za različno poimenovanje drevesa. V izvirniku imamo hruške in jablane, v prevodu iz leta 1972 pa Miličeva uporabi breskve “peschi”, v tistem iz leta 2011 pa hruške “peri”. V originalni Kosovelovi pesmi najdemo hruške, zato se sprašujemo, zakaj je Miličeva leta 1972 hruške prevedla z breskvami in zakaj je slednje popravila leta 2011, tj. hruške je prevedla s hruškami. V prevodu iz leta 1972 opazimo tudi oglati oklepaj, in sicer pri “[cogliere”, v izvirniku slednjega ni.

Prav tako skladno z izvirnikom opazimo rabo oklepajev pri “(o bog ve kje so že bile ladje)”, in sicer gre za vrinjeno misel (Pavlič, 2024, zasebna komunikacija), ki se v prevodu iz leta 2011 tudi realizira v verzu z oklepajem, in sicer “(chissà dove erano

ormai le navi)”, v prevodu iz leta 1972 pa s poševnicama, in sicer “/chissà dove erano ormai le navi/”. Tu razmišljamo tudi o prevodu “o bog” v “chissà” in se sprašujemo, zakaj se je Miličeva odločila za tako prevajalsko rešitev, saj z verzom “o bog” (Fran, 2024) ponazarjamo strah, obup in vznemirjenje, ki se pri “chissà” v pomenu “kdove” izgubi.

Omeniti velja tudi naslov pesmi, in sicer “Nocoj smo”, pri katerem je Miličeva tako v prevodu iz leta 1972 kot tistem iz leta 2011 uporabila za “Stanotte” prevod ”nocoj” ter s tem izpustila “smo”. Opozorimo tudi na verz “in prav nič nismo spali”, ki se ponovi v prvi in tretji kitici v verzu “in prav nič, prav nič nismo spali”, ki ga Miličeva reši tako, da v prvi kitici poda prevod “e non abbiamo dormito niente”, v četrti pa “e non abbiamo dormito per niente”, kjer s predlogom “per” okrepi pomen. Opozorimo še na prislov “tiho”, ki ga Miličeva prevede “sottovoce”, čeprav Šlenc (2006) v Velikem slovensko-italijanskem slovarju prislov “tiho” prevede z ustrezniciami “silenziosamente, in silenzio, sommessamente, tacitamente” ter prislov “sottovoce” v Velikem italijansko-slovenskem slovarju (Šlenc, 1997) kot “potihoma, polglasno”.

V drugi kitici najdemo verz “in kako so strašni in mrzli in grozni morski valovi.”, ki ga Miličeva prevede “e quanto freddi e tremendi siano i flutti marini.”, pri čemer izpusti pridevnik “strašen” oz. pridevnika “strašen” in “grozen” prevede z enotno ustreznico “tremendo”; slednje se sicer po Šlencu 1997 in 2006 pomensko ujema. Izpostavimo še verz “kar z burjo preko obali”, ki se po besedah Pavličeve (Pavlič, 2024, zasebna komunikacija) rima s “spali”, Miličeva prevede “con la bora e raggiungere altre rive”, pri čemer doda glagol “raggiungere” v pomenu ”doseči” (Šlenc, 1997).

Diskusija

Tudi prevoda pesmi *Nocoj smo* sta v prevodih iz 1972 in 2011 skoraj identična. Nekaj odstopanj opazimo samo pri nekaterih verzih, in sicer opozorimo na napačen prevod samostalnika ”hruška”, v letu 1972 ”pesca” ”breskev”, leta 2011 pravilno ”pera” ”hruška” in oglatega oklepaja leta 1972 pri “[cogliere”]; slednjega ni v izvorniku niti v prevodu iz leta 2011. Izpostavimo nekaj prevajalskih rešitev, in sicer izpust samostalnika ”bog” v verzu “(o bog ve kje so že bile ladje)”, ki ga Miličeva izpusti v prevodih iz let 1972 in 2011 ter namesto slednjega uporabi strukturo ”chissà dove erano ormai le navi”. Pri čemer ”boga” zamenja s ”chissà” v pomenu ”kdove”.

Govorimo lahko o pomenskem neskladju, saj z verzom “o bog” (Fran, 2024) ponazarjamo strah, obup, vznemirjenje, s prevodom “chissà” v pomenu “kdove” pa se ta pomen izgubi. Pomen se nekoliko zabriše tudi pri prevodu naslova pesmi, in sicer *Nocoy smo* je preveden v “stanotte”. Pri slednjem izpustimo “smo” v prevodu, čeprav bi lahko dodali “abbiamo” “smo” in ne bi spremenili pomena izvirnika. Okrepljen pomen najdemo tudi v prevodu verza “in prav nič nismo spali” ter “in prav nič, prav nič nismo spali”, in sicer “e non abbiamo dormito niente” ter “e non abbiamo dormito per niente”, kjer s predlogom “per” prevajalka okrepi pomen. Omeniti velja še pomensko neskladje pri prevodu “tiho”, pomensko ustrežnejše bi namreč bilo “silenziosamente, in silenzio, sommessamente, tacitamente”, ter izpust pridevnika “strašen” pri verzu “in kako so strašni in mrzli in grozni morski valovi.”, ki ga Miličeva prevede “e quanto freddi e tremendi siano i flutti marini.”, pri čemer pridevnika “strašen” in “grozen” prevede z enotno ustreznico “tremendo” ter dodajanjem glagola “raggiungere” “doseči” pri verzu “con la bora e raggiungere altre rive”.

Preglednica 6: Pregled Kosovelove pesmi *Integrali* v izvirniku in prevodu v italijanski jezik

Izvirno delo	Prevod (2011)	Prevod (1972)
Integrali	Integrali	Integrali
Rotacijski večer. Drevje ob zeleni vodi. Rotacija duha. Moj duh je rdeč.	Sera rotativa. Alberi in riva all'acqua verde. Rotazione dello spirito. Il mio spirito è rosso.	Sera rotativa. Alberi in riva all'acqua verde. Rotazione dello spirito. Il mio spirito è rosso.
Ljubim svojo bolešt. Delam iz bolešt. Še več, še več: iz dna zavesti.	Amo la mia pena. Lavoro spinto dalla pena. Di più, di più: profondamente cosciente.	Amo la mia pena. Lavoro spinto dalla pena. Di più, di più: profondamente cosciente.
Iz dna zavesti, da je vse zaman. Verižniki Plešejo kankan.	Profondamente cosciente che tutto è vano. Gli speculatori ballano il cancan.	Profondamente cosciente che tutto è vano. Gli speculatori ballano il cancan.

Italijanska prevoda pesmi *Integrali* iz 1972 in 2011 sta identična; nekaj odstopanj najdemo samo pri verzu “Delam iz bolešt.” v prevodu “Lavoro spinto dalla pena.”, pri čemer je Miličeva glagolu “delati” dodala še pridevnik “spinto” “nagnjen, prisiljen” v pomenu “bolešt ga sili k delu”. Pavličeva (2024, zasebna komunikacija) pove, da je bolešt v pesmi pojasnjena z zavestjo, da je vse zaman in ta zavest lirski subjekt motivira, da dela. Verz “iz dna zavesti” Miličeva prevede “profondamente

cosciente” ”globoko zavesten/pri globoki zavesti”. Verz “iz dna zavesti” bi utegnili prebesediti s prevodom “dal profondo della coscienza” v pomenu “iz dna zavesti”; Pavličeva (2024, zasebna komunikacija) pove, da gre za pomen “iz prepričanja”. Zanimiv je tudi prevod samostalnika “verižniki” v pomenu “nezakoniti prekuščevalci” (Fran, 2024), ki ga Miličeva prevede s “speculatori”, in sicer v obeh prevodih, Šlenc (2006) pa verižnike prevaja z “incettatore” ter tudi “speculatore”.

Diskusija

Tudi pri prevodih pesmi *Integrali* iz let 1972 in 2011 ne najdemo odstopanj, gre za skoraj identična prevoda, zato se osredinjamo na prevodne značilnosti, in sicer prevajalkino dodajanje, npr. pridevnika pri verzu “Delam iz bolesi.”, ki v prevodu zveni “Lavoro spinto dalla pena.”. V prevodu najdemo tudi dobre prevajalkine rešitve, in sicer pri verzu “iz dna zavesti” v pomenu ”iz prepričanja”, ki ga Miličeva prevede “profondamente cosciente”, ter prevode nekaterih samostalnikov, npr. “verižniki” so “speculatori”, čeprav bi bili lahko tudi “incettatori” (Šlenc, 2006).

Preglednica 7: Pregled Kosovelove pesmi *Kraška vas* v izvirmiku in prevodu v italijanski jezik

Izvirno delo	Prevod (2011)	Prevod (1972)
Kraška vas	Villaggio del Carso	Villaggio del Carso
I	I	I
Sam čez vas.	Solo per il villaggio.	Solo per il villaggio.
V temah tulijo latniki — burja prepleza zidovje, v okno udari: »Kdo?»	Nel buio ululano le pergole — la bora scala i muri, batte a una finestra: “Chi?”	Nel buio ululano le pergole — la bora scala i muri, batte a una finestra: “Chi?”
Okno razsveti temò.	La finestra rischiarà le tenebre.	La finestra rischiarà le tenebre.
In na koncu vasi bor završi — vztrepetaj, ko me spozna ...	Il fondo al villaggio un pino stormisce — sussulta riconoscendomi ...	Il fondo al villaggio un pino stormisce — sussulta riconoscendomi.
II	II	II

Izvirno delo	Prevod (2011)	Prevod (1972)
Strme strehe v temini spe; slamnate, kamnate, mrke vse, z nizkimi čeli. Na prsih so ljudje roke razpeli. Kako? Zakaj? »Umiri ali pojdi nazaj!«	I tetti scoscesi nell'ombra dormono; di paglia e pietra, tetri, a fronte bassa. La gente ha incrociato le mani sul petto. Come? Perché? "Muori, e torna indietro!"	I tetti scoscesi nell'ombra dormono; di paglia e ardesia, tetri, a fronte bassa. La gente ha incrociato le mani sul petto. Come? Perché? "Muori, e torna indietro!"
III	III	III
Borovo morje šumi temno — jadran bije v obal v temò, burja buta v okno mrtvò. Noč je nad kraško vasjo. Kdo obupuje? Kdo vzdihuje, da ga prekolnem v srcu tem bolnem? Kdo?	Un mare di pini rugge sinistro — l'Adriatico martella le coste, il buio, la bora sbatte violenta una finestra morta. Sul villaggio incombe la notte. Chi si dispera? Chi si lamenta, che io lo maledica nel mio cuore malato? Chi?	Un mare di pini rugge sinistro — l'Adriatico martella le coste, il buio, la bora sbatte violenta una finestra morta. Sul villaggio incombe la notte. Chi si dispera? Chi si lamenta, che io lo maledica nel mio cuore malato? Chi?

Italijanska prevoda pesmi *Kraška vas* iz 1972 in 2011 sta skoraj identična. Nekaj različnih odtenkov v prevodu najdemo v drugem delu, in sicer v verzu "slamnate, kamnate". Pavličeva (2024, zasebna komunikacija) pove, da so bile na Krasu strehe kamnite ali iz slame, v prevodu iz leta 1972 je torej prevedla "di paglia e ardesia" "iz slame in skrilavca" ter v prevodu iz leta 2011 "di paglia e pietra" "iz slame in kamna". Šlenc (2006) pridevnik "kamnat" prevede "pietroso, sassoso" ali z oznako starinsko "di pietra", "ardesia" (Šlenc, 1997) pa z ustreznico "skrilavec", in sicer gre za kamnino, ki je "sestavljena iz kremenca in drugih rudnin, ki se zaradi plastnate strukture kolje v plošče" (Fran, 2024). Morda je Miličeva tu v prevodu razmišljala o "skrlah", s katerimi so krite kraške hiše, in skladno s tem uporabila samostalnik "ardesia". Opazimo, da je Miličeva samostalnik "ardesia" iz leta 1972 v prevodu iz leta 2011 zamenjala za samostalnik "pietra". V verzih "V temah", ki je preveden tako leta 1972 kot 2011 z "Nel buio", in "Okno razsveti temò.", ki je obakrat preveden kot "La finestra rischiara le tenebre.", se prevajalka poigra z rabo samostalnikov, in

sicer “temah” “temò” ter “buio” in “tenebre”, v pomenu “tema, mrak, noč”. Verz “Strme strehe v temini spe” je v obeh prevodih preveden kot “I tetti scoscesi nell’ombra dormono”. Po Franu (2024) “temino” razumemo kot “stanje ozračja, ko je odsotna svetloba”, tukaj pa se prevajalka poigra s samostalnikom “ombra”, ki označuje “temo, mrak, senco” (Šlenc, 1997). Verz “Na prsih so ljudje roke razpeli.” je Miličeva v obeh različicah prevoda prevedla kot “La gente ha incrociato le mani sul petto.” v pomenu “ljudje so na prsih prekrizali roke”, pri čemer menimo, da gre za pomensko napako, saj glagol “razpeti” po Franu (2024) razumemo kot “narediti, da prilagajajo se deli česa pridejo v položaj, ko so (najbolj) oddaljeni drug od drugega: razpeti roke”, v prevodu pa najdemo popolnoma nasproten pomen, in sicer “incrociare” v pomenu “prekrižati”. Morda je utegnil pesnik z nizom “razpeti roke na prsih” prikazati neko kontradiktornost; tudi Pavličeva (2024, zasebna komunikacija) pove, da so jih imeli prej prekrižane. V korpusu Gigafida najdemo za niz “prekrižati roke na prsih” 166 konkordanc, za niz “razpeti roke na prsih” pa ne najdemo konkordanc, kar kaže na nepojavnost niza v jeziku.

Diskusija

Italijanska prevoda iz let 1972 in 2011 sta skoraj identična. Če se osredinimo na prevodne značilnosti, lahko opazimo razliko med prevodoma, npr. v verzu “slamnate, kamnate”: v prevodu iz leta 1972 je prevedeno kot “di paglia e ardesia” “iz slame in skrilavca”, v prevodu iz leta 2011 pa kot “di paglia e pietra” “iz slame in kamna”. Izpostavimo lahko tudi rabo samostalnikov, in sicer “temah”, “temò” ter “buio”, “tenebre” in “ombra”. Kljub prevajalski svobodi, ki je pri prevajanju poezije še toliko bolj potrebna kot pri prevajanju tehničnega besedila, in možnosti različne interpretacije poezije v pesmi najdemo pomensko diametralno nasprotje v prevodu verza “Na prsih so ljudje roke razpeli.”, in sicer “La gente ha incrociato le mani sul petto.”, kar pomeni, da so ljudje roke prekrizali in ne razpeli.

7 Zaključek

Kosovel je in je bil v prvi vrsti pesnik, ki je kljub preuranjeni smrti s širino svojih pesmi še kako aktualen tudi v današnjem času. Bil je človek z izjemnim čutom za jezik in ni bil zgolj pesnik, ampak tudi prevajalec, s sicer skromnejšim opusom, ki večji tudi ni mogel biti, saj se je pretežno posvečal ustvarjanju lastnih del. Je pa imel čut in posluš za obrt prevajanja, ki ga je spremljala skozi celo življenje in ustvarjanje. Prevajanje je razumel kot resno in posebno obliko ustvarjanja, ki ji je bil zvest do

smrti. Za njegovo prepoznavnost v Italiji so nedvomno zaslužni prevajalci, ki so ga prebesedili v italijanski jezik, npr. Jolka Milič, Michele Obit, Darja Betocchi in drugi. Njegov preboj v italijanskem prostoru ni bil preprost (Jan, 2000, 2001), se je pa čez čas uveljavil sprva na ožjem krajevem območju Trsta in Gorice, nato pa tudi drugod po Italiji. Ob stoletnici smrti se kraškemu pesniku, ki je bil preveden v več kot 20 jezikov, poklonimo s prispevkom, v katerem orišemo njegov prevodni opus v italijanskem jeziku in se osredinimo na značilnosti prevodov dveh pesniških zbirk, in sicer iz let 1972 ter 2011, ki ju je prevedla Jolka Milič, prevajalka, ki je Kosovela največkrat prevedla.

Na podlagi pregleda prevodov štirih pesmi, in sicer *Integrali*, *Kraška vas*, *Nocoj smo* in *Večerja*, pretresemo prevajalske rešitve ter opozorimo na odstopanja, ki jih podrobneje predstavimo, in spremembe v prevodu. Ob zavedanju, da je prevajanje poezije kompleksno, saj zahteva v prvi vrsti celostno razumevanje pesnika in njegovega dela ter tudi časovne umeščenosti dela v širši družbeni okvir, je pri prevajanju poezije potrebna tudi večja prevajalska svoboda, kot jo najdemo pri prevajanju strogo tehničnih ali pravnih besedil; izrazitejša sta tudi prevajalčev slog in interpretacija. Iz pregleda pesmi lahko povemo, da bistvenega odstopanja med prevodoma iz let 1972 in 2011 ne opazimo; morda je novejši prevod bolj natančen, popravljene so anomalije, npr. breskev s hruško, slamo in skrilavca s slamo in kamnom, pa tudi tiskarske napake, mestoma je bolj dovršen. S prevajalskega stališča je prevajalcu dovoljena svoboda, ki je vidna pri uporabi ali izpustu retorične figure, npr. pri vezniku "in", ter izbiri samostalnikov, npr. "jopa", "giacca", "maglione". V prevodih opazimo tudi izpuste, ki privedejo do drugačnega razumevanja besedila, npr. "bog" in prevod "chissà" v pomenu "kdove", kjer se izgubi pomen izvirnika, ali pri naslovu pesmi *Nocoj smo* in prevodu "stanotte". Omenimo lahko še izpust pridevnika "strašen" pri verzu "in kako so strašni in mrzli in grozni morski valovi.", ki ga Miličeva prevede "e quanto freddi e tremendi siano i flutti marini.", pri čemer pridevnika "strašen" in "grozen" prevede z enotno ustreznico "tremendo", ter tudi dodatne besede, ki podkrepijo pomen, npr. "in prav nič, prav nič nismo spali", v prevodu "e non abbiamo dormito per niente", kjer s predlogom "per" okrepi pomen. Nekaj pomenskih neskladij z izvirnikom opazimo pri prevodu besede "tiho" – pomensko ustrežnejše bi bilo "silenziosamente, in silenzio, sommessamente, tacitamente" – ter besedah "temah", "temò" ter "buio", "tenebre" in "ombra" ter diametralno nasprotnemu verzu "Na prsih so ljudje roke razpeli.", in sicer "La gente ha incrociato le mani sul petto.", kar ponazori popolnoma drugačen prevod, in sicer da so ljudje roke prekrižali in ne razpeli.

Literatura

- Arko, A. (1993). Prevod in narodova identiteta. V M. Stanovnik (ur.), *Prevod in narodova identiteta. Prevajanje poezije. Zbornik slovenskih književnih prevajalcev 17* (str. 33–46). Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Bajt, D. (1993). Književni prevodi svetovne literature v slovenščino po letu 1945. V M. Stanovnik (ur.), *Prevod in narodova identiteta. Prevajanje poezije. Zbornik slovenskih književnih prevajalcev 17* (str. 8–16). Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Berger, A. (1998). *Krokiji in beleške*. Maribor: Založba obzorja.
- Bernik, F. (2005). Lirika in njena prevedljivost. *Primerjalna književnost*, 28(1), 33–42.
- Bukla. (n. d.). *Darja Betocchi, letošnja dobitnica Lavrinove diplome*. <https://www.bukla.si/revija-bukla/darja-betocchi-letosnja-dobitnica-lavrinove-diplome.html>.
- Dnevi poezije in vina. (n. d.). *Luciano Morandini*. <https://www.stihoteka.com/avtorji/luciano-morandini>.
- Društvo slovenskih pisateljev. (n. d.). *Marko Kravos*. <https://društvo-dsp.si/pisatelji/marko-kravos/>.
- Fran (2024). <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=ekspr>.
- Grosman, M. (1997). Književni prevod kot oblika medkulturnega posredovanja leposlovja. V M. Grosman (ur.), *Književni prevod*, (str. 11–56). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Grosman, M. (1989). *Bralec in književnost*. Ljubljana: DZS.
- Jan, Z. (2001). *Cankar, Kosovel, Zlobec in Ljubka Šorli pri Italijanib. / Bibliografski dodatek: [slovenska književnost pri Italijanib po drugi svetovni vojni]*. Ljubljana: Rokus: Slavistično društvo Slovenije.
- Jan, Z. (2000). Srečko Kosovel pri Italijanib. *Primerjalna književnost XXIII 2000*, 2, 1–26.
- Kocijančič, G. (1998). O prevajanju poezije: kolumna – Gorazd Kocijančič. *Delo*, 40(265), 8.
- Kosovel, S. (1976). *Poesie e Integrali* (Ed. anniversario, str. 3 kosi v škatli). L'Asterisco; EST; = ZTT.
- Kosovel, S. (1972). *Poesie di velluto e Integrali* (str. 1 škatla (13, 77 f., 8 f. pril., 1 f. pril. z avtorj. sl.)). L'Asterisco.
- Kosovel, S. in Spacal, L. (1980). *Kras = Carso = Karst* (2. izd., str. 1 mapa (12, 48 f. pril.)). Založništvo tržaškega tiska.
- Kosovel, S. in Spacal, L. (1979). *Kras = Carso = Karst* (str. 1 mapa (10, 45 f.)). Založništvo tržaškega tiska; Drava.
- Kosovel, S. (2017). *Quel Carso felice* (str. XVII, 89). Transalpina.
- Kosovel, S. (2014). *Tra Carso e caos: pre/ sentimenti* (2a ristampa, str. 131). Comunicarte.
- Kosovel, S. (2011). *Ostri ritmi = Aspri ritmi* (str. 278). ZTT; = EST.
- Kosovel, S. (2003). *Kons 2* (Let. 7, str. 1 zgibanka (14)). Il ramo d'oro.
- Kosovel, S. (2002). *Kons* (1a ed., Let. 3, str. 281). Il Ramo d'oro; Tržaška knjigarna; = Libreria triestina.
- Kosovel, S. (2002). *Il mio canto = Moja pesem* (1a ed., Let. 2, str. 283). Il Ramo d'oro; Tržaška knjigarna; = Libreria triestina.
- Kosovel, S. (2000). *Ves svet je kakor: pesmi, integrali = Tutto il mondo è come* (str. 249). Občina; = Commune.
- Kosovel, S. (1999). *Il ragazžino e il sole* (str. 25). Novi Matajur.
- Kosovel, S. (1989). *Fra il nulla e l'infinito* (1a ed., Let. 2, str. 207). Editoriale stampa triestina.
- Litterae Slovenicae. (n. d.). *Michele Obit*. <https://litteraeslovenicae.si/avtorji/miha-obit/>
- Moder, J. (1993). Prevod kot sestavni del narodove identitete. V M. Stanovnik (ur.), *Prevod in narodova identiteta. Prevajanje poezije. Zbornik slovenskih književnih prevajalcev 17* (str. 56–67). Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Newmark, P. (2000). *Učbenik prevajanja*. Ljubljana: Krtina.
- Novak, B. A. (2011). *Salto Immortale: Študije o prevajanju poezije*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Novak, B. A. (2005). Zven in pomen: študije o slovenskem pesniškem jeziku. *Razprave Filozofske fakultete*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Obrazi slovenskih pokrajin. (n. d.). *Milič Jolka*. <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/milic-jolka/>.
- Pavlič, D. (2024), zasebna komunikacija.
- Rižnar, I. (2013). *Antologiziranje in prevajanje poezije*. Koper: Založba Univerze na Primorskem.

- Rode, M. (1984). Srečko Kosovel in prevajanje. *Jeziški in slovstvo*, 30(3), 72–74.
- Rode, M. (1974). *Poskus klasifikacije krajšav* (str. 214–219). s. n.].
- Slovenska akademija znanosti in umetnosti. (n. d.). *Pavle Merku*. <https://www.sazu.si/clani/pavle-merku>.
- Slovenska biografija. (n. d.). *Brazzoduro, Gino*. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1004610/>.
- Slovenska biografija. (n. d.). *Krivos, Marko*. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1016110/>.
- Slovenska biografija. (n. d.). *Merku, Pavle*. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi923750/>.
- Slovenska biografija. (n. d.). *Vertovec, Marino*. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi777400/>.
- Šlenc, S. (2006). *Veliki slovensko-italijanski slovar = Grande dizionario sloveno italiano* (1. izd., str. XIV, 1539). DZS.
- Šlenc, S. (2007). *Veliki italijansko-slovenski e-slovar = Il grande e-dizionario italiano-sloveno*. DZS. <http://www.e-slovarji.si>.
- Treccani (2024). <https://www.treccani.it/vocabolario/>.
- Uredništvo – Primorski dnevnik. (2019/18. 5.). *Darja Betocchi prejemnica Lavrinove diplome 2019: Za kakovosten opus prevodov v tuje jezika*. Primorski dnevnik. na <https://www.primorski.eu/kultura/darja-betocchi-prejemnica-lavrinove-diplome-2019-KE262491>.

